

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

A DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

ANDREĬ MAKINE
ÉGY KISEBBSÉGI ÍRÓ GEOPOÉTIKÁJA

HARMATH Erzsébet

Témavezető :

GYIMESI Timea
egyetemi docens

2011

I. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS PROBLÉMAFELVETÉSE ÉS CÉLKITŰZÉSEI

Doktori értekezésünk kettős orientáltságú: egyfelől Andreï Makine műveinek vizsgálatát tűzi ki céljául, másfelől, ezzel szoros összefüggésben vázolni igyekszik azt a sajátos helyzetet, feszültséget, amit manapság egy francia nyelven író életmű és szerzője nem francia származása okozhat¹. Andreï Makine ugyanis frankofón, *kisebbségi* (Deleuze-Guattari) író, vagy az angolszász terminológia szerint *határ-író*² – Oroszországból érkezett, Franciaországban telepedett le, csak francia nyelven publikál. Franciaországban az 1995-ös Goncourt-díj nyomán válik ismertté, s szerzőt és művét – *A francia hagyatéék* – kétféle diszkurzusban helyezik el: egy összehasonlító kultúrantropológiai és egy narratív-önéletrajzi diszkurzusban. Ezzel óhatatlanul bezárják Makine-t egyetlen műfajba, egyetlen problémába, s személyes identitását is vagy kizárólagosan az egyik, vagy a másik nemzethez tartozóként rögzítik. E kérdéskör árnyalásához szükséges lenne a Makine-kritika által inkább negligált, figyelmen kívül hagyott művek számba vételére. Reményeink szerint ezzel nyilvánvalóvá válhat az az átmeneti, *közi* jelleg, amely nemcsak Makine identitásának, de minden identitásnak, sőt minden műfajnak jellemzője kell, hogy legyen. E pozícióból válik világossá, hogy a *kisebbségi* már nem a két kultúra egymással hierarchikus viszonyát igazoló jelző, hanem magának az alkotásnak, mint határátlépésnek a lehetőség-feltétele.

Célunk Andreï Makine e kevésbé olvasott műveinek feltérképezése, annál is inkább, mivel a bennük megjelenő tér-, idő- és szubjektumfelfogás

1 JOUBERT, Jean-Louis 2006 : *Les voleurs de langue (Traversée de la francophonie littéraire)*. Párizs, Philippe Rey. 125.

2 « határ-írók ». HICKS, Emily D. 1991 : *BorderWriting, The Multidimensional Text*. Egyesült Államok, Minnesota-i Egyetemi Kiadó.
www.upress.umn.edu/Books/H/hicks_border.html, 2009.03.20.

megértése feltehetően hozzájárul a Makine-jelenség, s vele a frankofónia identitás-fogalmainak tisztázásához, az erőltetett kategóriák fellazításához. Makine tudatában van a sztereotípiák és kategóriák fenyegető súlyának. Talán ezért is igyekszik új műfajokban kipróbálni magát, hogy átléphessen saját kliséin, elkalandozzon önnön határvidékére. Míg az alkotói folyamat első évtizedét (1990-2000) kizárólag regények jellemzik, addig a másodikat (2000-2010, beleértve egy 1995-ből származó regényt) nagyon színes műfaji skála jellemzi : regények, esszé, dráma, fotó-könyv és fotómagazin. Ez azt jelenti, hogy Makine írásait már nem lehet a hagyományos diskurzusok mentén olvasni.

Értekezésünk egyéni jellegét a vizsgálódás módja adja, amellyel Makine összetett irodalmi tereinek és multikulturális világát leírjuk, mégpedig a dinamikus téma-struktúrák és a dinamikus műfajok feltárásán keresztül. Ugyanakkor a Makine-írások megközelítése számos módszertani kérdést vetett fel, amelyekre válaszolva döntöttünk annak az újabb kritikai módszernek a felvázolása mellett, amelynek köszönhetően a korábbi (irodalomtörténeti, narratológiai és műfaji) dilemmák feloldhatónak bizonyultak. Makine alkotásainak műfaji komplexitásából következően a doktori értekezés elméleti hátterét a Makine-kritika által eddig érvényesített értelmezési keretnél tehát egy szélesebb keretben kellett felvázolni, egy olyan elméleti keretben, amelyben a „makine-i mű” lenyűgöző *leendése* (devenir) megmutatkozik. Ez a kritikaelméleti keret a Bertrand Westphal által kidolgozott *geokritika*.

II. MÓDSZERTANI ELVEK

A geokritika mint irodalomelméleti diszciplína igen újszerű, s ezen újszerűségét abból meríti, hogy az irodalom vizsgálatának módját egy több diszciplínát együttesen mozgató keretben képzelel el (irodalom, filozófia, képzőművészet, építészet, urbanizáció stb.), ezzel kilép a francia kritikára oly jellemző hagyományos szövegeközpontú narratológia és poétika zárt értelmezési rendszeréből. Westphal geokritikája sokat köszönhet a strukturalizmus utáni posztmodernitás pluralista szemléletének, s különösen Gilles Deleuze és Félix Guattari geofilozófiájának. A geokritika nem a „terek reprezentációjának elemzésére”³ koncentrálna, hanem az emberi terek és az irodalom, a fikció tereinek nem mimetikus alapú kölcsönhatásait vizsgálja, azt, ahogyan e sokszoros viszonyok hozzájárulnak a kulturális identitások meghatározásához, illetve meghatározatlanságához. Hiszen a tér és térérzékelés sem magától értetődő. Westphal Deleuze és Guattari alapján érvel, amikor a terek – az irodalmi terek – heterogén voltát hangsúlyozza. A tér összetettségét a geofilozófia fogalmai mentén írja le, különösen a *leendés*, illetve a *szökésvonal*⁴ fogalmakkal. Ugyanis a tér elveszítve középpontját, dinamikus, *lebegő*, illetve *navikuláris*⁵ térré válik, mely elválaszthatatlan a rajta működő *deterritorializációs* és *reterritorializációs* vektoroktól, szemben a hagyományos térfelfogás statikus mozdulatlanságával és zártságával.

Bertrand Westphal multidiszciplináris keretekben vázolt geokritikája tehát különösen alkalmasnak bizonyult arra, hogy belássa azt a

3 WESTPHAL, Bertrand (szerk.) 2001 : *La géocritique mode d'emploi*. Limoges, Pulim. 1– 40.

4 A szökésvonal lényege nem az élettől való menekülés, hanem „a képzetesbe, vagy a művészetbe való szökést” jelenti. DELEUZE, Gilles–PARNET, Claire 1996 : *Dialogues*. Párizs, Flammarion. 60.

5 WESTPHAL, Bertrand 2007 : *Géocritique. Réel, fiction, espace*. Párizs, Minuit. 80.

poétikai és kulturális teret, amely sajátos szubjektumokat mozgat sajátos tér- és időfogalmak közepette. Térfelfogása hozzájárult Makine dinamikus univerzumának, „szigetvilágszerű világának” felismeréséhez, valamint lehetővé tette annak tanulmányozását. Sőt, Makine szigeteit éppen e tételmelet operatív fogalmai alakítják laza egységgé, *rizómává*. Célunk e komplex, nyitott, rizomatikus rendszer leírása volt. S miközben formálódott az elmélet, örömmel tapasztaltuk, hogy Andreï Makine egyre-másra jelentet meg olyan műveket, amelyek ellenállnak a hagyományos műfaji besorolásnak, s mintegy igazolják azt a munkahipotézist, amely a szövegekkel való munkát vezette. Igen tanulságos volt az a felismerés, hogy a rizóma bejárása, feltérképezése visszamenőleg is hatékony, hiszen új törésvonalakat rajzol Makine korábbi műveiben is, s ezzel hozzájárul Makine műfajainak folytonos szöktetéséhez.

III. AZ ÉRTEKEZÉS STRUKTÚRÁJA

Értekezésünk három nagy részre osztható : az első rész a kortárs francia és frankofón irodalmak panorámáját vázolja a XX. század második felétől napjainkig, és számot ad az Andreï Makine-ről szóló kritikai diszkurzusról. A második rész Westphal geokritikáját, illetve Deleuze és Guattari geofilozófiáját részletezi Makine geoirodalmi, geopoétikai terének megrajzolhatóságának érdekében. A harmadik rész Makine műveinek vizsgálatával foglalkozik.

Az első részben, miután tanulmányoztuk a kortárs francia irodalom elnevezését és az irodalomban történt változásokat, megállapítjuk, hogy nem egyetlen francia irodalom létezik, hanem inkább „francia nyelvű

irodalmak⁶”, amelyek ugyanúgy fedik a franciául írt és irodalminak elismert szövegeket, mint a kis, alegységek, régiók szövegeit – Hexagonon kívül íródtak, pl. a francia nyelvű afrikai írások, francia Polinézia vagy akár Mauritius szövegei. Valójában a frankofón irodalmak „szigetek, irodalmi szigetvilágok⁷”, melyek egymással kapcsolatban állnak, mégis megőrzik valamilyen szinten függetlenségüket a nagy francia irodalommal szemben.

A Makine-ről írt, egyre számottevőbb kritika tanulmányozása során egyfajta elméleti sematikusságot állapítunk meg, hiszen ezek a tanulmányok narratológiai, önéletrajzi, néha összehasonlító vagy stilisztikai perspektívában íródtak, s csupán a regényíró Makine köti le figyelmüket, tudomást sem véve egyéb írásairól.

A második rész a domináns elméleteket vázolja fel, amelyek megalapozzák Makine későbbi műveinek elemzését. A geokritika, amely manapság „az egyik legmodernebb és legtetszetősebb⁸” módszer, a dekonstrukció, a poszt-strukturalizmus (ideértve a kristevai szemanalizist is), a modern hermeneutika és a poszt-kulturális kritika folyományaként alakult ki. Ma igazi helyet foglal el az antropológiai ismeretkritika, az újhistoricizmus, és egyéb, Európától az Egyesült Államokig elterjedt tendenciák mellett⁹: kulturális materializmus, multikulturális kritika, fajkritika, afrocentrikus kritika, feminista kritika, homoszexuális kritika, ökokritika és posztkoloniális kritika. A geokritika megtalálja saját útját,

6 JOUBERT, Jean-Louis, *op. cit.*, 103.

7 *Ibid.* 104.

8 MOLDOVAN, Corina 2009: « Une nouvelle discipline interdisciplinaire : la géocritique » in *Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica*, Gyulafehérvár, "1. Decembrie 1918", Egyetemi Kiadó, n° 1. 329.

9 BÓKAY és ALHADEFF-JONES osztályozásai alapján készített strukturálás, ugyanis a két osztályozás több ponton is egymásra tevődik. BÓKAY, Antal 2006: *Bevezetés az irodalomtudományba*, Budapest, Osiris. 274–293. ALHADEFF-JONES, Michel 2007: *Éducation, critique et complexité: modèle et expérience de conception d'une approche multiréférentielle de la critique en Sciences de l'éducation*. Doktori értekezés, Párizs VIII. Egyetem. 55–65.

beírva magát a dekonstrukciós olvasatok sorába, amelyek a többszörös jelentést és ennek labilitását hangsúlyozzák, a szöveg *írható* (scriptible) tulajdonságát hangoztatják, amely a szerző személyének megkérdőjelezésével jár együtt.

A geokritika főbb jellemzői: „**irodalmi**”, azaz szövegekre támaszkodik; **dinamikus**, mert az emberi tereket nem teljességükben észleli, s mindig változó tényezőnek tekinti. A Westphal által megreformált **imológia** a geokritika harmadik pilléréként keresi az „idegen” újraábrázolásának új alakzatait. A geokritika – negyedik jellemzőként – a helyek **feltérképezésével** az emberi terek vizsgálatát végzi el egyszerre több szövegre támaszkodva. Szemben a legtöbb irodalmi térmegközelítés egocentrikus és imológikus jellegével, a geokritika perspektíváját tekintve egyszerre hat jellemzővel rendelkezik: *geocentrikus, multidiszciplináris, multifokális, poliszenzoriális, stratigrafikus, és nem-sztereotip*, azaz reprezentációs¹⁰. A fejezet ezen egymással kölcsönhatásban álló jegyeket egyenként felvázolja, s mindig Makine műveire vonatkoztatva értelmezi.

A harmadik rész három kisebb fejezetet foglal magában, mindegyik a makine-i rizomatikus elrendeződés egy-egy aspektusát tárgyalja. Az *első fejezet* a dinamikus téma-struktúrákban (sziget, sztyeppe, sivatag, tenger) megjelenő az idő-tér viszonyt kutatja, különös tekintettel azokra, amelyek a regények rögzített struktúráját mozgásba lendítik és tartják. E dinamikának köszönhetően Makine regényei rákapcsolódnak Jan Assmann *kulturális emlékezetéről* szóló elméletére, amely a kulturális identitásnak alárendelt idő-tér és többszörös perspektíva szocio-kulturális alapját adja. Ami a leginkább számít ebben a többszörös univerzumban, az a teresedés módja, az, ahogyan a teret belakjuk, ahogyan ebben a szeptepi sima térben élünk, mozgunk és gondolkodunk.

10 WESTPHAL, Bertrand 2007, *op. cit.*, 185–236.

A második nagy fejezet a posztmodern szubjektumot vizsgálja. Azt a folyamatban lévő szubjektumot (Deleuze-Guattari-féle *Szervek nélküli Test, lárva-szubjektum*), aki feloldódva a szövegekben és szövegek között, a keletkező irodalmi térben *érzésgyűttest* hoz létre, maga lesz *percept* és *affekt* – szemben a narratológia és az önéletrajz domináns narrátorával és szereplőivel. Ezen tanulmányok azt mutatják be, Makine szereplőin keresztül mutatják be, hogyan sikerül a *sima* tér rögeszméjének ilyen különleges, *észrevehetetlen* szubjektumokat alkotnia, akik észrevétlenül belakják a szteppét, a *sima* e par excellence terét. Makine e *leendő* szubjektumokkal érzekelteti *allogén*, *multifokális* látásmódját, azt, ahogy e leendések létrehoznak egy ún. *harmadik teret*, mégpedig az idő-tér, a leendés, a zene (refrén, riturnália) és a szenzoriális földrajz (*soundscape*, *smellscape* és *allscape*¹¹) nem szűnő játékaik keresztül.

Az utolsó, *harmadik* nagy fejezet 2002-től kezdődően vázolja fel azt a műfaji sokszínűséget, amely egyre inkább előtérbe kerül Makine működésében. Ekkor jelenik meg a szerző első nem fikciós alkotása, a fotográfus Ferrante Ferrantival együtt készített, *Szentpétervár* című kötetben. 2005-től újabb műfajokkal próbálkozik: esszé, dráma, útikalauz, illetve egy ünnepi ruhákat bemutató katalógus formájában. Ezek az új műfajok elsodorják a regényeket, de nem érvénytelenítik, inkább lehetővé teszik a geokritikai szemlélet megvalósítását olyan teoretikusok bevonásával, mint Roland Barthes, aki a kép, ill. fénykép idővonatkozását (indexikus jellegében) talált rá a fénykép lényegére, vagy mint Jacques Lecarme, Marie Darrieussecq, Philippe Gasparini, akikkel az önfikció vonalának kidolgozására vállalkozunk.

Makine „szokatlan” szövegeit vizsgáló négy alfejezet megállapítja, hogy a szerző önéletrajzi írása, esszéje, drámája és fotókötetete egy

11 Hang-táj, szaglás-táj és minden érzék tája.

műfajokon túli, hibrid műfaj irányába mutatnak, amelynek szuverenitást éppen a *migrálás* geokritikai nézőpontja ad. Míg az első fejezet az én-írások különböző alakváltozatai járja körbe – regény, önéletrajz, önfikció, önnarráció – Makine trilógiájában, a második az esszé „formátlan” terét, migráló alakját vizsgálja (*Lehet-e még Franciaországot szeretni?*). A harmadik a dráma és a regény köztesében létrejött művet elemzi (*A Világ Gabriel szerint*). A negyedik az irodalom és a fényképészet kapcsolatára vonatkozó kérdést két olyan mű kapcsán veti fel (*Szentpétervár* és *Az orosz népviselet*), amelyben a szöveg találkozik a fotóval, illetve a fotó körülöleli a szöveget.

IV. KONKLÚZIÓ

A doktori értekezés Andrei Makine írásainak feltérképezését tűzte ki céljául, különös tekintettel a 2000 és 2010 (beleértve egy 1995-ös regényt) között megjelent művekre. Mivel egy francia-orosz íróról van szó, az írásaiban megalkotott irodalmi tér különlegesnek bizonyul, mert benne távoli, eltérő kultúrák kommunikálnak egymással. Hogy számot tudjunk vetni ezzel a geoirodalmi térrel, különböző megközelítésekhez kellett fordulnunk, innen adódott az értekezés multidiszciplináris perspektívája, amely elősegítette a szerzőről és írásairól kialakult sztereotip ítéletek és olvasatok kimozdítását.

Geokritikai kérdésfeltevésünknek köszönhetően megállapíthattuk, hogy a műfajok, amelyekben Makine rátalál saját hangjára műfajokon túliak. E közti jegy a küszöb-terek leltára (*A francia hagyaték* és *Szentpétervár*) vagy a dinamikus, multifokális terek által (*A francia hagyaték*, *A francia pilóta*, *Várákozás*), a Másik re-prezentációja, újra-

ábrázolása által (*Lehet-e még szeretni Franciaországot ?*, *A Világ Gabriel szerint* és *Az orosz népviselet*), és a regénybeli poliszenzorialitás által (*Várakozás*, *Keletsirató*, *Sorsszimfónia*) bontakozott ki. A westphali geokritika szempontrendszere tette láthatóvá ezen átmeneteket, tette leírhatóvá a földrajzi és irodalmi tér, valamint a létrejövő műfajok rizomatikus leendését.

Ami a szerző személyét illeti, a Makine-kritika lehetetlen kategorizálási gyakorlatától eltérően (amely szerint Makine vagy francia vagy orosz), deleuze-i perspektívába helyezkedve amellet érvelünk, hogy Andrei Makine egyszerre ÉS francia ÉS orosz, többszörösségét kultúrái többszörösében éli meg. Mindig „középen” van, a dolgok „között”, anélkül hogy egyik is dominálna a másikat. A szerző e köztesben olyan, mint Serres „harmadik embere”, aki a mediális térből minden már létező, aktuális és virtuális teret belát.

Makine maga is a sima tér, a sztepp nomádja. A sztyepp *érzésegvűttese* hozza létre azt a saját nyelvet, azt a sajátos hangot, amelyen történetei megszólalnak. Az általa használt francia nyelv az a *minor*¹² nyelv, amely affektjeinek és perceptjeinek erejével képes aktivizálni az orosz szókinccset is. Nemcsak a szubjektum, a tér és idő tekintetében, de nyelvileg és poétikailag is hozzájárul *hibrid* társadalmunk új környezetének reprezentációjához.

Makine saját stílust teremt : írásaiba beleszővi az orosz mesét, a dalt, az orosz és francia klasszikusokat. Nomádként, azaz *haptikus*,

12 A „többség/kisebbség” párosa egy binomot jelöl, mely megöl minden variációt és alkotást. De Deleuze arra kér, különböztessünk meg egy harmadik fogalmat, illetve folyamatot, a „minort” vagy a „minorizálást”, „egy írás, irodalmi alkotás egyediségét, hisz az is beírta magát egy egyedi nyelvi szituációba, és egy egyedi szociális és politikai kontextusba”. Saját fordítás. SIBERTIN-BLANC, Guillaume 2002–2003 : « „Kafka. Pour une littérature mineure” : Un cas d'analyse pour une théorie des normes chez Deleuze » in *La philosophie au sens large*, P. Macherey szerkesztésével, Lille, UMR « STL », www.europhilosophie.eu/recherche/IMG/pdf/Deleuze_Litterat_Min_Art.pdf, 2010.12.10. 188–216.

közellátó szemeivel tapogatva halad a közös poétikai térben. Ahogy ő fogalmaz : „a szemünkkel írunk, nem a tollunkkal. A tollal szép mondatokat lehet írni, olyan ”franciásan”, de abból hiányozni fog a látásmód. Mert az írás nem korlátozódik csak a szavakra, a stílusra, vagy akár a mondatok láncolatára : ez főleg egy látásmód¹³”. Ez a látásmód teszi láthatóvá a sima, határtalan sztyeppé végtelen távolságait és mutatja meg azokat a hallatlan közelségeket, amelyek határossá teszik Franciaországot és Oroszországot. Ez az irodalmi tér egyszerre szöktet időt, teret, szubjektumot, műfajt, mindent és mindenkit, aki vagy ami benne felmerül.

Doktori értekezésünk e folyton alakuló rizóma alakulását – beleértve önmagunkat is – kísérte figyelemmel.

V. A DISSZERTÁCIÓ TÉMÁJÁVAL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓK

„Az idő és az emlékezet Andreï Makine „A francia hagyaték”-ában”, « Le temps et la mémoire dans „Le testament français” d'Andreï Makine », *Acta Romanica Szegediensis – Lignes de fuites*, Tomus XXV, Acta Iuvenum II, Jatepress, Szeged, 2007. 67–73.

„Makine Franciaországa : migráló Franciaország”, « La France de Makine : la France en migration », *Verbum Analecta Neolatina – Migration, Émigration, Immigration*, Tomus X, Akadémiai kiadó, Budapest, juin 2008. 189–198. <http://www.akademiai.com/content/u6v08872p6424385/?p=3e029e53fe604c87ad23a47c35858cc9&pi=2>

„Makine Atlantisz-szigete”, « L'île-Atlantide de Makine », *Acta Romanica Szegediensis – Varia*, Tomus XXVI, Jatepress, Szeged, 2009. 145–155.

13 TALLON, Jean-Louis 2002 : « Andreï Makine : L'écriture est une vision », *HorsPress, webzine culturel*, Brüsszel, perso.orange.fr/erato/horspress/makine.htm, 2007.06.19.

„Én-írások. Valóság és fikció között Andreï Makine „A francia hagyaték”-ában és a „A francia pilóta”-ban”, « Écritures de soi. Entre réalité et fiction dans „Le testament français” et „La terre et le ciel de Jacques Dorme” d'Andreï Makine », *Écritures de soi*, Pannon Egyetemi Kiadó, Veszprém, 2009. 121– 129.

„Várakozás, hiány, csend”, « Attente, absence, silence », *Revue d'Études Françaises – Silence, absence, les formes du non-dit*, n° 14, ELTE-CIEF, Budapest, 2009. 137– 145.

„A Sorsszimfónia nomádja”, « Le nomade de la *Musique d'une vie* », *Acta Romanica Szegediensis – Studia Iuvenum*, tomus XXVII, Jatepress, Szeged, 2010. 101–111.

„Tér és idő megkettőződése Andreï Makine-nál”, « Le dédoublement du temps et de l'espace chez Andreï Makine », *Études romanes de Brno*, n° 31, Mazarykova Egyetem, Brno, 2010. 97–111.

Konferenciákon való részvétel :

„Tér és idő megkettőződése Andreï Makine-nál”, « Le dédoublement du temps et de l'espace chez Andreï Makine », *Temps et Espace* nemzetközi konferencia, Brno, 2008. március 27–30.

„Én-írások. Valóság és fikció között Andreï Makine „Francia hagyaték”-ában és a „Francia pilóta”-ban”, « Écritures de soi. Entre réalité et fiction dans le „Testament français” et „La terre et le ciel de Jacques Dorme” d'Andreï Makine », *Écritures de soi* nemzetközi konferencia (*Journées d'Études Françaises*), Veszprém, 2008. június 6– 7.

„Várakozás, hiány, csend”, « Attente, absence, silence », *Silence et absence. Les formes du non-dit* nemzetközi konferencia (*Journées d'Études Françaises*), Esztergom, 2009. június 4–6.

„Makine virtuális világa”, « L'univers virtuel de Makine », *Le Monde selon Makine* nemzetközi konferencia, Amszterdam, 2009. január 20–21.
<http://andreimakine.com/11.html>

Megjelenés alatt :

„Makine virtuális világa”, « L'univers virtuel de Makine », első Andrei Makine műveiről szóló konferencia kiadványa, *Le Monde selon Makine*, Amszterdami Egyetem, Openbooks Publisher, Cambridge. 2011.

„A kép dominálta világ kritikája avagy *A világ Gabriel szerint*¹⁴», « Critique du monde dominé par l'image ou *Le Monde selon Gabriel* », Amszterdami Egyetem, Openbooks Publisher, Cambridge. 2011.

„Makine fotóalkotása”, « L'ouvrage-photo de Makine », *Acta Romanica Szegediensis – Studia Iuvenum*, tomus XXVIII, Jatepress, Szeged, 2011.

14 Saját címfordítás, ugyanis magyarra csak a regényeket és az esszét fordították, Szoboszlai Margit (regények-Ab-Ovo kiadó) és a Jakabffy házaspár (esszé-Háttér kiadó).

Az Ab Ovo Kiadó gondozásában megjelent művek:

A francia hagyaték -1996/2011

A francia pilóta - 2004

Amour-parti szerelmesek - 1997

Az ismeretlen - 2010

Egy afrikai szerelme - 2008

Keletsirató - 2001

Sorsszimfónia - 2002

Várakozás - 2005